

The Function of the Semantic Sign of Pride The Prosthetics of Pride in the Discourse of Wisdom and Pride "The Narrative of Sohrab and Gordafrid"

Fatemeh Bahar*¹

Received: 15/04/2025

Accepted: 07/06/2025

* Corresponding Author's E-mail:
bahar.sc@fmgarmsar.ac.ir

Abstract

The narrative of Sohrab and Gordafrid is one of the attractive parts of Ferdowsi's Shahnameh, which beautifully processes the dialogue between Sohrab and Gordafrid, and confirms the belief that wise action can overcome the strength and arm of a warrior like Sohrab and prevent tension leading to defeat. Arrogance as a discursive prosthesis is a suitable platform for developing a space for self-defense against the enemy without entering into action, through counteraction. From the perspective of a semantic sign, a prosthesis is anything that can cause the removal of a defect or repair, the expansion of the space of action, and protection or protection from danger. This study attempts to examine the role of rational discourse and its contrast with the discourse of pride in the mutual dialogue between these two warriors, to examine the effect of Gard Afrid's rationality against Sohrab's belligerent action, and to show that Gard Afrid's cleverness and intelligence can create a discursive prosthesis in pride that both warns him of the harm of his opponent's possible action and leads to his victory in this boasting and discursive conflict, and advances his goals.

Keywords: Sohrab and Gorda Afrid, boasting, discourse of wisdom and pride, action, prosthetics.

1. PhD in Persian Language and Literature, Semnan University, Semnan, Iran.

<https://orcid.org/000>

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY - NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

Introduction:

The presence of women in Shahnameh has always had a special and valuable place. Women are always steadfast, fearless, and a symbol of a perfected and wise human being. Gordafriid is also one of the prominent and influential women in the stories of Shahnameh, and her heroic action in the battle between Sohrab and Gordafriid, which was born in the heart of Sohrab's story, is very amazing. In this narrative, the female heroine was able to express a wise action by using boasting and creating a discursive prosthesis with the tool of boasting and centered on wisdom, and was able to escape from Sohrab's tension-centered action and prevent the realization of his goals. Of course, this discourse also strengthened the sense of revenge and vindictiveness in Sohrab and also outlined his next action in the continuation of the struggle. From the perspective of the semantic sign, a prosthesis is anything that can cause the removal of a defect or repair, the expansion of the space of action, and the protection or protection from danger. From this perspective, arrogance can determine the task of war without using any conventional weapon, by using a kind of protective cover, affect the relationship between the two actors and create a kind of manipulation in the quality of their interaction. (Bahar, Shokri, Shairi, 2018,p.113). In fact, since arrogance can act as a substitute for war or the main action, that is, physical battle, it can also have various characteristics as a prosthesis. (Ibid.). In other words, arrogance discourse is considered a kind of counteraction that forces the speaker to take a defensive action and also affects the action of the audience. In such a way that sometimes the opponent's action will also be predictable and evaluated for the arrogance narrator, and this use of arrogance is also evident in the discourse of Sohrab and Gordafriid. This research aims to show how the boastful conversations of this discourse have been able to counter-react and influence the performance and actions of the other party with regard to status, social class, and family power, and to organize this process.

Theoretical framework:

In its own way, bragging is a discourse that can create multiple narrative functions. Bragging is an aggressive discourse between two rivals that replaces action, and the actor seeks to overcome the opponent with a statement that replaces war or is a strong prelude to starting it. In this way, two important discourse elements of self-conceit and boasting; criticizing the opponent and denigrating the race are presented as discursive prostheses (Bahar, Shokri, Shairi, 2018-p.112). From this perspective, bragging can determine the task of war without using any conventional weapon of war, by employing a kind of protective cover, affect the relationship between the two actors, and create a kind of manipulation in the quality of their interaction. (Ibid., p.113).

When classifying the dialogues of the Shahnameh, Sarrami considers boasting as one of the hero's face-to-face dialogues and says: "Brokenness is one of the special discourses of epic literature and is generally the self-praise of heroes and the expression of their deeds and honors. It is mostly used during war; but we also encounter it in other conditions and situations" (Sarrami, 2013,p.311). In the narrative of Sohrab and Gordafrid , the contrast of the discourse of wisdom and pride in the boasting between the two warriors is also very evident; in such a way that Sohrab's performance at the end of the boasting discourse is influenced by Gordafrid 's wise and intelligent action. In this boasting discourse, Gordafrid 's discourse is based on wisdom and Sohrab's on the axis of pride. In this battle, before the confrontation of the two warriors on the battlefield, we are faced with the confrontation of the two warriors in the form of boasting, each of whom regulates his action based on his social and class status. Since the prosthesis is an object that has three functions of augmentation, expansion, and substitution (Shairi and Tohidlo, 2017,p.2), examining how the feminine wisdom and prudence gathered in this discourse were able to overcome Sohrab's masculine power and pride, and by changing the instrumental space to the

discursive space and using the substitution property of the discursive prosthesis, it caused a change in the process of Sohrab's argument, conflict, and deception, and by changing his emotional states, it created a new way to change the course of the war and caused a different situation for Shushgar to express a new emotional identity. Shushgar's discourse is based on the principle of presence and Shushgar's sensory-perceptual and emotional relationship with the world, with himself, and with others; In a discourse, we may not only encounter action and activity, but also changes, feelings, and spiritual characteristics. These changes and spiritual characteristics, including sadness, joy, hope, etc., are considered the defining characteristic of every discourse. (Shairi and Vafaei, 2009,p. 23)

Female Heroes of Shahnameh:

Shahnameh is a book in which women are present throughout. (Eslami Nadushan,1370,p.19). Women play a more prominent and influential role in the heroic part of Shahnameh. Although they may not have the central and main role in the narratives, their presence makes the male character and hero of the story better visible. In the narratives of Sohrab and Gordafriid , the presence of the female role also makes the male character's action prominent and prominent. The point to note about the female characters of Shahnameh is the necessity of their proportion with the male heroes, which also creates balance in the story. (Akbari; 1380,p.69) And this has caused the female heroes of Shahnameh not to have a weak character and role. The presence and influence of Gordafriid is also similar. Heroism, warriorship, and Sepahsara are also characteristics of some women in Shahnameh, and we only have two female heroes and warriors whose names also indicate their heroism; one is Gordafriid and the other is Gardiyeh. Gordafriid is the first female warrior in the Iranian national epic. (Khaleghi Motlagh; 2019,p.69). Gordafriid has a short but strong role. She is the daughter of the tenth Iranian border guard who appears only in part of Sohrab's story, but she never leaves the mind of the reader of

the Shahnameh. She is brave and courageous, and at the same time, intelligent and clever. "Gordafrid 's courage is so great that it makes Sohrab admire her" (Sarami, 2009,p.701).

Prosthetics of the discourse of pride:

According to Shairi's theory, among the types of discourse systems, we are faced with two types: action and evasion. In the action system, the practical goals and the central program are the desired by the actor and he seeks to conquer the outside world. Therefore, he is forced to sometimes use prostheses to expand his field of presence. A prosthesis is a device that opens the way to the main action (Shairi, 2016,..44). Prosthetics act within narratives like a physical object that opens a new path to present situations. Prosthetics create the opportunity for the narrative to expand and develop its area of presence and effectiveness. In fact, they (the substitutes or prostheses) increase the qualitative function by creating pressure and increase the quantitative function by creating expansion in a created situation (Shairi and Tohidlo, 2017,p.4). In the narrative of Sohrab and Gordafrid , we also encounter this discursive prosthesis, in which each of the two sides tries to influence or predict the opponent's action and performance in this way so that they can be victorious in this arena. Since the Shahnameh is one of the most important and greatest epic works and a coherent and interconnected narrative It is; usually its events do not happen in vain and without purpose, and the characters, descriptions and many features of the story, including the slurs, are placed in a suitable and worthy position, and this causes the story to move towards the climax. Slurs are an example of the speeches used in the Shahnameh and cause the conflict to develop and, as a result, advance the incident and create movement in many of its stories. In addition to creating conflict and advancing the story's movement, dialogues also play a fundamental role in the development of the character. Even in stories that are very moving and exciting and have a wide field of view that naturally requires more description; we still see that

dialogues play a prominent and prominent role. (Bahar, Shokri, Shairi, 2018,p.100) In the narrative of Sohrab and Gardafarid, we also encounter this characteristic of slurs, in which each party tries to The evaluation and analysis of the other party's personality is effective in relation to the opponent's activism so that he can end this conflict in his favor. However, the difference between Gard Afrid's and Sohrab's actions is that Sohrab moves on the axis of pride and self-superiority, and his opponent moves on the basis of wisdom and thought, and this is the strategy that frees him from Sohrab's hands. Although Gard Afrid's presence in the Shahnameh is very short, it is influential and profound, in such a way that at one point he becomes an obstacle to Sohrab's advance and leadership on the path of attacking Iran.

The three functions of Regs:

Rages has three important symbolic-semantic functions:

1. The function of Shaveshi
2. Antibiotic function
3. Prosthetic function (Bahar, Shokri, Shairi, 1397,p.100).

In the case of teeth, it is not possible to analyze the prosthetic function without taking into account its antagonistic role. In many cases, the discourse creates a situation within itself, which is considered as a way to support and strengthen the values proposed by the discourse (Shairi and Davoudi Moghadam, 2015,p.3). It means that one discourse is supported by another discourse area and you ensure the strength of your presence. According to this meaning, it can be said that the antidote is not the action itself; Rather, it is somehow formed around the action and puts it under its support, or provides the conditions for its implementation, or even acts in such a way that the need for the main ac/tion disappears. (Bahar, Shokri, Shairi, 2017,p. 98).

In this part of the discourse and against Sohrab's unwise action, Gordafriid tries to advance the course of the battle to his advantage by using the method of discourse prosthetics and creating counteraction. In other words, in this part of the confrontation, we are faced with the arena of discourse, and instead of entering the arena of action like a

rioter, Gordafriid tries to enter the arena of discourse and change the space of tools to the space of discourse and overcome him by emphasizing the states of the opponent.

Conclusion

This article examines the role of the discourse of pride and wisdom in the boasting of Sohrab and Gordafriid , and by studying the prosthetic role of boasting, the opposition of the discourse of boasting was analyzed. It was said that prosthetics is a type of negotiation system that causes actors to put the relationship between themselves and the opponent on a counteractive path and postpone direct physical action and evaluate it if it is realized. Also, by examining the three functions of boasting, namely the evasive, counteractive and prosthetic functions, it was determined that without considering the discussion of counteractive action, the prosthetic aspect of boasting cannot be examined, and the evasive function, which is considered a type of emotional process, is a stage in which change occurs and the evasive person expresses a specific emotional identity in order to influence the opponent's action. In this narrative, the exploration of the prides of Sohrab and Gordafriid was carried out, the opposition of wisdom and pride and the discourse style of the two were examined, and it was emphasized that the prosthetic construction of prides with the ability to substitute, increase and expand can be effective in the quality and change of military tactics of each side. Also, in the main body of pride, with the formation of a counter-action-oriented discourse, the central core of which is discursive action, the change in the status of the actor was evaluated.

کارکرد نشانه‌معناشناختی رجز؛ پروتزسازی رجز در گفتمان خرد و غرور «روایت سهراب و گردآفرید»

فاطمه بهار*

(دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۲۶ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۱۷)

چکیده

روایت سهراب و گردآفرید یکی از بخش‌های جذاب شاهنامه فردوسی است که با پردازشی هنرمندانه، گفت‌وگوی رجزگونه این دو شخصیت را به تصویر می‌کشد و مؤید این باور است که کنش خردمندانه می‌تواند بر زور بازوی جنگاوری چون سهراب چیره شود و از تنشی که به شکست می‌انجامد، جلوگیری کند. رجز، به‌عنوان پروتز گفتمانی، بستری مناسب برای گسترش فضای صیانت از خود در برابر دشمن، بدون ورود به کنش مستقیم و از طریق پادکنش، فراهم می‌آورد. از منظر نشانه‌معناشناختی، پروتز به هر عاملی گفته می‌شود که بتواند نقصان را جبران کند یا زمینه ترمیم، گسترش فضای کنشی و صیانت و محافظت در برابر خطر را فراهم سازد. این پژوهش می‌کوشد با بررسی نقش گفتمان خرد و تقابل آن با گفتمان غرور در گفت‌وگوی سهراب و گردآفرید، تأثیر خردورزی گردآفرید را در برابر کنش جنگاورانه سهراب تبیین کند. همچنین نشان می‌دهد که زیرکی و هوشمندی گردآفرید با ایجاد نوعی پروتزسازی گفتمانی در

۱. دانش‌آموخته دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران (نویسنده مسئول).

*bahar.sc@fmgarmsar.ac.ir

<https://orcid.org/0009-0005-9611-7842>

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY - NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

رجز، نه تنها او را از آسیب کنش احتمالی حریف مصون می‌دارد، بلکه زمینه پیروزی او را در این رجزخوانی و نزاع گفتمانی فراهم می‌کند و در نهایت به پیشبرد اهدافش می‌انجامد.

واژه‌های کلیدی: سهراب و گردآفرید، رجزخوانی، گفتمان خرد و غرور، کنش، پروتزی سازی.

۱. مقدمه

حضور زنان در شاهنامه همواره جایگاه ویژه و ارزنده‌ای داشته است. زنان همواره استوار، بی‌باک و نمادی از انسان کمال‌یافته و خردمند هستند و گردآفرید نیز یکی از زنان برجسته و تأثیرگذار در داستان‌های شاهنامه است و کنش قهرمانانه او در رزم سهراب و گردآفرید که در دل داستان سهراب زاده شد، بسیار شگفت‌انگیز است. در این روایت، قهرمان زن توانست با استفاده از رجزخوانی و ایجاد پروتزی گفتمانی با ابزار رجز و با محوریت خرد، کنش حکیمانه‌ای از خود بروز دهد و بتواند از کنش تنش‌محور سهراب رهایی یابد و مانع تحقق اهداف او نیز بشود. البته که این گفتمان موجب تقویت حس انتقام و کین‌خواهی در سهراب نیز شد و ترسیم‌گر کنش بعدی او در ادامه مسیر مبارزه نیز بود. از دیدگاه نشانه معاشناختی، پروتزی به هر چیزی گفته می‌شود که می‌تواند سبب رفع نقصان یا ترمیم، توسعه فضای کنشی و صیانت یا محافظت از خطر شود. رجز از این منظر می‌تواند بدون استفاده از هر نوع سلاح جنگی معمول، با به‌کارگیری نوعی پوشش صیانتی تکلیف جنگ را تعیین کند و رابطه دو کنشگر را تحت تأثیر قرار دهد و نوعی دستکاری در کیفیت تعامل آن‌ها پدید بیاورد. (بهار و همکاران، ۱۳۹۷، ص. ۹۴). درواقع، از آنجایی که رجز می‌تواند به‌عنوان جانشین جنگ یا کنش اصلی یعنی نبرد فیزیکی عمل کند، به‌عنوان پروتزی هم می‌تواند ویژگی‌های مختلفی را با خود به همراه داشته باشد (همان، ص. ۹۴). به عبارتی گفتمان

رجز نوعی پادکنش محسوب می‌شود که گوینده را به کنش صیانتی وادار می‌کند و کنش مخاطب را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. به گونه‌ای که گاهی کنش رقیب، برای راوی رجز نیز قابل پیش‌بینی و ارزیابی خواهد شد و این کاربرد رجز در گفتمان سهراب و گردآفرید نیز جلوه پیدا می‌کند. این پژوهش بر آن است که نشان دهد چگونه گفت‌وگوهای رجزگونه این گفتمان توانسته به صورت پادکنش، عملکرد و کنش طرف مقابل را با توجه به جایگاه، طبقه اجتماعی و قدرت خانوادگی تحت تأثیر قرار دهد و موجب سر و سامان دادن این فرایند شود.

۲. پیشینه پژوهش

درخصوص شاهنامه و رجزخوانی و بررسی رجز در شاهنامه و سهراب و گردآفرید پژوهش و تحقیقات متعددی انجام شده است.

غلام‌علی فلاح (۱۳۸۵) رجزخوانی در شاهنامه پس از بررسی ریشه رجز و تحلیل معنای لغوی و اصطلاحی آن، نگاهی به تاریخ و پیشینه رجز در ادبیات ایران و یونان و عرب و ... می‌پردازد.

کتایون مرادی (۱۳۹۱) «کارکرد رجز و رجزخوانی در شاهنامه و گرشاسپ‌نامه» نویسنده به بررسی انواع رجزها در نبردهای مختلف و اینکه رجز در نوع خود یک ترفند است، می‌پردازد و توضیح می‌دهد که رجز از چه عناصر و عواملی تشکیل شده است.

شهین سراج (۱۳۹۲) رزم‌جویان زن در شاهنامه؛ که به ذکر نام زنان جنگاور و نقش آنها در پیشبرد جنگ‌ها و به بیان ویژگی‌ها و شاخصه‌های برجسته آنان می‌پردازد و بر نقش مهم و تأثیرگذار آنها در پیشبرد جنگ تأکید می‌کند. موضوع این گفتار، پیرامون

چهره و شخصیت زنان جنگاور در حماسه‌های ملی، به‌ویژه در میان آثاری که از قرن چهارم تا پایان قرن ششم هجری، دور می‌زند.

حمیده علی‌نقی لنگری (۱۳۹۷) «تحلیل شخصیت گردآفرید بارویکرد روان‌شناسی مثبت‌نگر»، یافته‌های به‌دست آمده بیانگر این است که روان‌شناسی مثبت‌نگر، علمی است که در پی یافتن راهکارهایی مناسب برای زندگی مطلوب بشر امروزی است. در این رویکرد به نقاط قوت و توانمندی‌های انسان از قبیل شجاعت، سعادت، خرد و دانایی توجه می‌شود و اینکه انسان‌ها می‌توانند با کمک اراده و تحت تأثیر بسیاری از فضایل ذکرشده در روان‌شناسی مثبت‌نگر به منظور مبارزه با مشکلات، اقدام کنند تا در مسیر زندگی ایدئال و مطلوب خود قرار گیرند.

بهار و همکاران (۱۳۹۷) «بررسی و تحلیل کارکردهای نشانه معناشناختی رجز، پروتوسازی گفتمانی داستان رستم و اسفندیار» براساس نظریه پروتز گفتمانی به بررسی رجز در شاهنامه و داستان رستم و اسفندیار می‌پردازد و نشان می‌دهد که رجز با توجه به بررسی نشانه معناشناختی، کارکردی پروتزی می‌یابد و به جای ورود به فرایند کنشی، در فرایند گفتمانی پیشاکنشی با ویژگی پروتزی قرار می‌گیرد و نظام بیانی، جانشین کنش می‌شود.

بهار و شکری (۱۳۹۸) «استعاره و گفت‌وگومندی در رجزهای شاهنامه براساس نظریه باختین» بررسی این موضوع که متن شاهنامه از نوع متون گفت‌وگوساز و چندصداست و گفت‌وگومداری سبب تولید و گسترش استعاره‌ها در رجز و کنش شده و در نوع خود سبب نوعی پویایی و ایجاد تکاپو در عمق متن و ایجاد تعلیق و تعویق‌ها از سوی کنشگر شده و توانسته‌اند در پیشبرد روایت رجز و تغییر مسیر آن تأثیرگذار باشد.

جعفری راد و یوسفی‌پور (۱۴۰۰) «مضامین غنایی داستان رزم سهراب و گردآفرید» پژوهش دلالت بر این دارد که در داستان گردآفرید و سهراب مضامین شاخصی چون: حمد و ستایش خدا، ستایش خرد، تفاخر، مفاخره و رجزخوانی، توصیف شخصیت و شرح حال تألمات روحی، وصف لحظه دلدادگی و عشق، توصیف صحنه نبرد و وصف رشادت و دلاوری و جنگاوری، توصیف پوشش جنگی، توصیف زیبایی و نژاد، مناظره و گفت‌وگو و... وجود دارد.

رستم‌پور اظافوری و پورعلی (۱۴۰۱) «روایت‌شناسی داستان گردآفرید» پژوهش با روش تحلیلی - توصیفی و استفاده از منابع کتابخانه‌ای معتبر، روایت‌شناسی را در داستان گردآفرید شاهنامه فردوسی مورد بررسی قرار داده است و نشان می‌دهد که هر پنج عنصر این نظریه در این داستان حضور پررنگی دارد، در زمینه نظم و تداوم می‌توان گفت دارای نظم و زمان‌پریشی (سفر به گذشته و آینده) است، دارای تداوم و بسامد تک‌محور و مکرر است که با وجه سوم شخص دانای کل و لحن تند و ضرب‌آهنگی حماسی تبیین شده است.

فدائی و حسینی دوکی (۱۴۰۲) «سیمای زنان حماسی در شاهنامه با تأکید بر گردآفرید» نخستین شیرزن حماسی شاهنامه که در راستای ارزش‌گذاری به هویت زن و تأکید بر کنش‌های این زنان جنگجو و حماسی در اشعار فردوسی توضیحاتی ارائه داده است و سپس به سیما و شخصیت نخستین شیرزن حماسی شاهنامه پرداخته است. سعید حمیدیان (۱۴۰۲) «تحلیل گفتمان هویت زنان جنگاور در شاهنامه مبتنی بر نظریه فرکلاف» (مطالعه موردی: گردآفرید و گردیه) این مقاله به دنبال تحلیل گفتمان هویت در میان زنان جنگاور شاهنامه است. روش مطالعه چارچوب این پژوهش براساس تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف استوار است. براساس این الگو، متن در سه

لایه توصیف، تفسیر و تبیین تحلیل شده است. دو شخصیت گردآفرید و گردیه نیز به‌عنوان نمونه موردی انتخاب شده‌اند.

به‌نظر می‌رسد هیچ‌کدام از این مقالات به بررسی نشانه‌شناسانه گفتمان رجز سهراب و گردآفرید از منظر تقابل خرد و غرور از منظر پروتوسازی گفتمانی نپرداخته‌اند و این پژوهش کوشیده تا با تحلیل نشانه‌شناختی به مطالعه گفتمان رجز در این روایت بپردازد.

۳. چارچوب نظری

رجزها در نوع خود گفتمانی هستند که می‌توانند موجب ایجاد کارکردهای روایی متعددی شوند. رجز، گفتمانی تهاجمی میان دو رقیب است که جایگزین کنش می‌گردد و کنشگر در پی آن است تا با بیانی که جانشین جنگ می‌شود یا مقدمه‌ای قوی برای شروع آن است، بر حریف غلبه کند. در این شیوه دو عنصر گفتمانی مهم نازش و مباحثات به خود؛ نکوهش رقیب و تحقیر نژاد به‌عنوان پروتز گفتمانی مطرح می‌شوند (بهار و همکاران، ۱۳۹۷، ص. ۹۳). رجز از این منظر می‌تواند بدون استفاده از هر نوع سلاح جنگی معمول، با به‌کارگیری نوعی پوشش صیانتی تکلیف جنگ را تعیین کند، رابطه دو کنشگر را تحت تأثیر قرار دهد و نوعی دستکاری در کیفیت تعامل آن‌ها پدید بیاورد (همان، ص. ۹۳).

سرامی هنگام تقسیم‌بندی گفت‌وگوهای شاهنامه، رجزخوانی را جزو گفت‌وگوهای رودرروی قهرمان به حساب می‌آورد و می‌گوید: «رجزخوانی یکی از گفتارهای ویژه ادبیات حماسی است و کلاً خودستایی پهلوانان و بیان کارها و افتخارات آنان است، بیشتر به هنگام جنگ در کار می‌آید؛ اما در شرایط و موقعیت‌های دیگر نیز بدان

برمی‌خوریم» (سرامی، ۱۳۹۲، ص. ۳۱۱). در روایت سهراب و گردآفرید نیز تقابل گفتمان خرد و غرور در رجزخوانی بین دو جنگاور بسیار جلوه‌گری دارد؛ به گونه‌ای که عملکرد سهراب در پایان گفتمان رجز متأثر از کنش خردمندان و هوشمندان گردآفرید قرار می‌گیرد. در این رجزخوانی، گفتمان از جانب گردآفرید بر پایه خرد و از سوی سهراب بر محور غرور استوار است. در این نبرد پیش از تقابل دو جنگجو در کارزار جنگ، با تقابل دو جنگاور در قالب رجزخوانی روبه‌رو هستیم که هر کدام کنش خود را برپایه موقعیت اجتماعی و طبقاتی خود تنظیم می‌کنند. از آنجایی که پروتز، ابژه‌ای است که دارای سه کارکرد افزایش‌دهندگی، گستره‌بخشی و جانشینی (شعیری و توحیدلو، ۱۳۹۶، ص. ۲۷۰) است، بررسی این نکته که تدبیر و خرد زنانه گردآفرید در این گفتمان چگونه توانسته بر قدرت و غرور مردانه سهراب غلبه یابد و با تغییر فضای ابزاری به فضای گفتمانی و استفاده از خاصیت جانشینی پروتز گفتمانی موجب تغییر در روند جدال و نزاع و فریب سهراب شود و با ایجاد تغییر در حالات عاطفی او راه جدیدی را برای تغییر مسیر جنگ ایجاد کند و موقعیت متفاوتی را موجب شود تا شوشگر^۱ هویت عاطفی جدیدی از خود بروز دهد. گفتمان شوشی بر اصل حضور و رابطه حسی - ادراکی و عاطفی شوشگر با دنیا، با خود و دیگری بنا شده است؛ ممکن است در یک گفتمان، فقط با کنش و فعالیت مواجه نباشیم، بلکه با تغییرات، احساسات و ویژگی‌های روحی نیز مواجه شویم. این تغییر و ویژگی روحی اعم از اندوه، شادی، امید و ... ویژگی شوشی هر گفتمان به‌شمار می‌آید (شعیری و وفایی، ۱۳۸۸، ص. ۲۳).

۱-۳. قهرمانان زن شاهنامه

شاهنامه کتابی است که زن در سراسر آن حضور دارد (اسلامی ندوشن، ۱۳۷۰، ص. ۱۹). زنان در بخش پهلوانی شاهنامه نقش پررنگ و تأثیرگذارتری دارند. هر چند شاید نقش محوری و اصلی روایت‌ها را ندارند، اما حضورشان موجب بهتر دیده شدن شخصیت و

قهرمان مرد داستان می‌شود. در روایت سهراب و گردآفرید نیز حضور نقش زن موجب برجستگی و شاخص شدن کنش شخصیت مرد می‌شود. نکته مورد توجه درخصوص شخصیت‌های زن شاهنامه، ضرورت تناسب ایشان با قهرمانان مرد است که موجب توازن در داستان نیز می‌شود (اکبری، ۱۳۸۰، ص. ۲۷) و همین امر موجب شده است که قهرمانان زن شاهنامه شخصیت و نقش ضعیفی ندارند. حضور و تأثیر گردآفرید نیز به همین گونه است. پهلوانی، جنگجویی و سپهسالاری نیز از ویژگی برخی زنان در شاهنامه است و تنها دو زن پهلوان و جنگجو داریم که نامشان نیز نشان‌دهنده پهلوانی آن دو است؛ یکی گردآفرید و دیگری گردیه. گردآفرید نخستین زن جنگجو در حماسه ملی ایران است (خالقی مطلق، ۱۳۹۸، ص. ۶۹). گردآفرید نقشی کوتاه ولی باصلابت دارد. او دختر گزدهم مرزبان ایرانی است که تنها در بخشی از داستان سهراب ظاهر می‌شود، ولی از ذهن خواننده شاهنامه هیچ‌گاه بیرون نمی‌رود. او دلیر و شجاع و در عین حال، باهوش و زیرک است. دلیری گردآفرید چندان است که سهراب را به تحسین وادار می‌دارد (سرامی، ۱۳۸۸، ص. ۷۰۱).

شگفت آ عهدش گفت از ایران سپاه
چنین دختر آید به آوردگاه
(فردوسی، ۱۳۷۴، ص. ۱۷۸)

جنگ یک‌تنه او با سهراب نشان دلیری شجاعت و گستاخی اوست. او زیرک و باهوش نیز هست، زیرا سهراب را می‌فریبد و از چنگ او رهایی می‌یابد.

بدانست کاویخت گردآفرید مر آن را جز از چاره درمان ندید

(همان، ص. ۱۷۸)

این «گردآفرید با همه دلیری نیرنگ‌باز است و سهراب را می‌فریبد» (سرامی، ۱۳۸۸، ص. ۶۹۷). البته فریبکاری بیش از آنکه ناجوانمردانه باشد، زیرکانه است، زیرا آن دو در

جنگند و می‌توان این نیرنگ را جزو حیل‌های جنگی و نوعی پروتز گفتمانی جهت مدیریت کنش حریف به حساب آورد. از دیگر ویژگی‌های او میهن‌دوستی است که به وسیله آن سهراب را می‌فریبد.

زن در آثار حماسی از موقعیت استواری برخوردار است؛ به طوری که زنان شاهنامه بر خلاف تصویر تاریخی و سامی و ابزاری که از زن ارائه شده است، خصلت‌های ویژه‌ای دارند، زنانی هستند سخت استوار، پاک‌سرشت، شجاع و با روحیه‌ای از انسان کمال‌یافته که هم در برابر زندگی اجتماعی و هم در برابر حس زنانگی آگاه و خردمندانه عمل می‌کنند (شاگری یکتا، ۳۸۷، ص. ۸۸).

۲-۳. پروتزسازی گفتمان رجز

براساس نظریه شعیری از میان انواع نظام‌های گفتمانی با دو نوع گنشی و شوشی مواجه هستیم. در نظام کنشی اهداف کاربردی و برنامه‌محوری مورد نظر کنشگر است و او در پی فتح جهان بیرون است. بنابراین او مجبور است که گاهی از پروتز برای توسعه میدان حضور خود استفاده کند. پروتز، شوشی است که راه را به روی کنش اصلی می‌گشاید (شعیری، ۱۳۹۵، ص. ۴۴). پروتزها در درون روایت‌ها مانند یک جسمانه عمل می‌کنند که مسیر جدیدی را به روی موقعیت‌های حاضر می‌گشایند. پروتزها برای روایت، این فرصت را به وجود می‌آورند تا حوزه حضور و اثربخشی خود را گسترش و توسعه دهند. درواقع آن‌ها (جانشین‌ها یا همان پروتزها) با ایجاد فشار، موجب بالا بردن کارکرد کیفی و با ایجاد گستردگی، سبب افزایش کارکرد کمی در یک موقعیت ایجاد شده می‌شوند (شعیری و توحیدلو، ۱۳۹۶، ص. ۲۷۴). در روایت سهراب و گردآفرید نیز با این پروتز گفتمانی مواجه هستیم که هر کدام از دو طرف می‌کوشند با این شیوه،

کنش و عملکرد حریف را تحت تأثیر قرار دهند و یا پیش‌بینی کنند تا بتوانند پیروز این عرصه باشند. از آن جایی که *شاهنامه* یکی از مهم‌ترین و بزرگ‌ترین آثار حماسی و یک روایت منسجم و به‌هم‌پیوسته‌ای است؛ معمولاً رخداد‌های آن بیهوده و بی‌هدف به وقوع نمی‌پیوندد و شخصیت‌ها، توصیفات و بسیاری از ویژگی‌های داستان از جمله رجزها، در جایگاه مناسب و شایسته‌ای قرار گرفته‌اند و همین امر سبب می‌شود داستان به سوی اوج حرکت کند. رجزخوانی از نمونه گفتارهایی است که در *شاهنامه* استفاده شده و باعث گسترش کشمکش و در نتیجه پیشبرد حادثه و ایجاد حرکت در بسیاری از داستان‌های آن می‌شود. گفت‌وگوها، علاوه بر ایجاد کشمکش و پیشبرد حرکت داستان، در گسترش شخصیت نیز نقش اساسی ایفا می‌کنند. حتی در داستان‌هایی که تحرک و هیجان زیاد است و حالت میدانی وسیعی دارد که بالطبع توصیف بیشتری را می‌طلبد؛ باز هم می‌بینیم که گفت‌وگوها نقش پررنگ و برجسته‌ای دارند (بهار و همکاران، ۱۳۹۷، ص. ۱۰۰). در روایت سهراب و گردآفرید نیز با این ویژگی گفتمانی رجز روبه‌رو می‌شویم که هر کدام از طرفین می‌کوشند با ارزیابی و تحلیل شخصیت طرف مقابل نسبت به کنشگری حریف تأثیرگذار باشند تا بتوانند این کشمکش را به سود خود به پایان ببرند. اما تفاوت کنش گردآفرید با سهراب در این است که سهراب بر محور غرور و خودبرتربینی پیش می‌رود و حریف او بر پایه خرد و اندیشه حرکت می‌کند و همین تدبیر است که او را از دست سهراب می‌رهاند. هر چند حضور گردآفرید در *شاهنامه* بسیار کوتاه است، ولی تأثیرگذار و عمیق است، به گونه‌ای که در مقطعی مانعی پیشروی و پیشتازی سهراب در مسیر حمله به ایران می‌شود.

۴. بحث و بررسی

۴-۱. نبرد سهراب و گردآفرید

زنی بود بر سان گردی سوار
کجا نام او بود گردآفرید
چنان ننگش آمد ز کار هجیر
بپوشید درع سواران جنگ
نهان کرد گیسو به زیر زره
فروید آمد از دژ به کردار شیر
به پیش سپاه اندر آمد چو گرد
که گردان کدامند و جنگ آوران

همیشه به جنگ اندرون نامدار
زمانه ز مادر چنین ناویرد
که شد لاله رنگش به کردار قیر
نبود اندر آن کار جای درنگ
بزد بر سر ترگ رومی گره
کمر بر میان بادپایی به زیر
چو رعد خروشان یکی ویله کرد
دلیران و کارآزموده سران

(فردوسی، ۱۳۹۴، ص. ۲۷۸)

فردوسی در ابتدای شروع جدال سهراب و گردآفرید، بسیار ماهرانه و هنرمندانه به معرفی و تصویرسازی کنش گردآفرید می‌پردازد و از همان ابتدا خواننده را با شخصیتی جنگجو، شجاع و هوشمند مواجه می‌سازد. به گونه‌ای که سهراب و سپاهیان‌ش به سادگی متوجه نمی‌شوند که او یک بانوی جنگاور است. در این ابیات فردوسی نشان می‌دهد که وقتی مردان یک قبیله را اسیر کنند، این زنانند که باید از همه دفاع کنند و این را ثابت می‌کند که این قدرت در وجود زن نیز هست. گردآفرید با اینکه زن است، اما به هنگام حضور در عرصه نبرد، کنش جنگاورانه از خود بروز می‌دهد و با رجزخوانی و حریف طلبیدن می‌کوشد کنش سهراب را با ترس همراه کند و او را بیمناک از مهارت جنگاوری و رجزخوانی خود کند. در شاهنامه غالباً محرک جنگ، حس افتخار، آزادی یا حس انتقام است (زرین‌کوب، ۱۳۵۳، ص. ۱۸۲). در این جدال نیز محرک اصلی این

کنش جنگاورانه، آزادی و پیشگیری از اسارت و تسلیم در برابر سپاه دشمن است و رجزخوانی هم به‌عنوان یک عنصر مکمل و اصلی پیش از آغاز جنگ، به‌مثابه یک پادکنش عمل می‌کند. این پادکنش با حاضر کردن برخی عناصر، نظام مقاومت را تقویت می‌کند و ضعف را در طرف مقابل ایجاد کرده و با به غیاب بردن و مخفی کردن عناصر دیگر، شاید به گونه‌ای متفاوت در ایجاد مقاومت و ضعف در حریف تأثیرگذار خواهد بود. در همین بخش و در ابتدای جدال و رجز، پروتز با حاضر کردن و به عرصه آوردن برخی از ویژگی‌ها موجب افزایش و ارتقای احساس قدرت در یک طرف و کاهش احساس توان و نیرو در طرف دیگر مآجرا می‌شود. گردآفرید شروع‌کننده جنگ است و می‌کوشد با حضور پرتوان و پرهیاهو، کنش حریف را تحت تأثیر تلقین بزرگ‌نمایی خود قرار دهد و باوری را ایجاد کند که با اصل توانمندی او متفاوت است:

به سهراب بر تیر باران گرفت	چپ و راست جنگ سواران گرفت
نگه کرد سهراب و آمدش ننگ	برآشفت و تیز اندر آمد به جنگ
سپر بر سر آورد و بنهاد روی	ز پیکار خون اندر آمد به جوی
چو سهراب را دید گردآفرید	که برسان آتش همی بردمید
کمان بزه را به بازو فگند	سمندش برآمد به ابر بلند
سر نیزه را سوی سهراب کرد	عنان و سنان را پر از تاب کرد

(فردوسی، ۱۳۹۴، ص. ۲۷۸)

اقدام گردآفرید در این بخش نوعی پروتز در کردار و کنش خود است تا حریف را از میدان به در کند و یا ترس در دل او اندازد تا شاید از ادامه جنگ بپرهیزد.

در هر حالتی نباید ظرافت زنانه را نادیده گرفت، ولی می‌شود که زنان نیز به کردار جنگاوران مرد شجاع و بی‌باک باشند و در میدان نبرد وارد شوند و گردآفرید نیز همه

زیبایی خود را پنهان می‌کند تا از آن آسیب و گزندى به او نرسد تا بتواند وارد عرصه مبارزه با سهراب شود.

برآشفست سهراب و شد چون پلنگ	چو بدخواه او چاره گر بد به جنگ
عنان برگرایید و برگاشت اسپ	بیامد به کردار آذرگشسپ
زدوده سنان آنگهی درربود	درآمد بدو هم به کردار دود
بزد بر کمر بند گردآفرید	زره بر برش یک به یک بردرید
ز زین برگرفتیش به کردار گوی	چو چوگان به زخم اندر آید بدوی

(فردوسی، ۱۳۹۴، ص. ۲۷۹)

در این ابیات شاهد کنش متقابل سهراب هستیم که با تصور رویارویی با یک مرد جنگاور به میدان می‌آید و می‌کوشد تا حریف را مغلوب قدرت جنگاوری خود کند. بنا به نظر لاندوفسکی، سهراب نیز می‌کوشد تا با نوع حرکات بدن و تاختن اسب به گونه‌ای عمل کند که تن جایگاه پروتزی پیدا کند و مانند ابزاری مانع پیشروی حریف شود (لاندوفسکی، ۲۰۰۴، ص. ۷۸). گردآفرید آغازگر جنگ است و تا جایی که توان دارد، جنگ را ادامه می‌دهد و سهراب نیز آنگونه که از او توقع می‌رود نیروی او را درهم می‌شکند و نوعی مصونیت برای خود ایجاد می‌کند؛ تا زمانی که گردآفرید درمی‌یابد توان رویارویی با او را ندارد پیش از آنکه مغلوب او شود، در صدد برمی‌آید تا به داخل دژ برگردد.

سپهبد عنان ازدها را سپرد	به خشم از جهان روشنایی ببرد
چو آمد خروشان به تنگ اندرش	بجنبید و برداشتت خود از سرش
رها شد ز بند زره موی اوی	درفشان چو خورشید شد روی اوی
بدانست سهراب کاو دخترست	سر و موی او از در افسرست

شگفت آ هلدش گفت از ایران سپاه چنین دختر آید به آوردگاه
(فردوسی، ۱۳۹۴، ص. ۲۷۹)

در این بخش از جدال، زمانی که سهراب درمی‌یابد که حریف جنگاورش که این چنین او را به چالش و کشمکش واداشته، یک دختر است، دچار شگفتی می‌شود؛ آن چنان که هراس در دل او می‌افتد که اگر دختران و زنان ایران‌زمین این چنین دلیرند؛ پس مردانشان چگونه‌اند؟ در ادامه سهراب که می‌بیند جدال با یک بانوی جنگاور او را این‌گونه گرفتار کرده و ممکن است در صورت ادامه نبرد نتواند او را شکست دهد، می‌کوشد تا با تغییر تاکتیک، عرصه نزار را از میدان جنگ به رجز و گفت‌وگو بکشاند تا شاید بتواند شرایط را به نفع خود تغییر دهد. به عبارتی با شکل‌گیری فضای شَوِشی و تَنَشی و ایجاد بحران عاطفی در رجزخوانی مواجه می‌شویم.

بدو گفت کز من رهایی مجوی چرا جنگ جویی تو ای ماهروی
نیامد بدام بسان تو گور ز چنگم رهایی نیابی مشور
(فردوسی، ۱۳۹۴، ص. ۲۷۹)

سهراب با درپیش گرفتن شیوه گفتمان می‌کوشد شرایط را به سود خود تغییر دهد و پیش از ادامه نبرد، گردآفرید را با خود همراه و هم‌آهنگ کند. اما گفتمان سهراب از منظر غرور است و نه هوشمندی؛ چراکه گردآفرید را چون شکار و طعمه‌ای می‌بیند که به دام او گرفتار شده است. حماسه‌ها با اینکه دنیای جنگ و نام و ننگ هستند و به سرزمین و گروه بزرگی از مردمان هر سرزمین تعلق دارند، اما در آن‌ها از عواطف و احساسات فردی و دنیای شخصی قهرمانان نیز می‌توان نشانی گرفت. حماسه بیشتر دنیای نبرد و جنگ و گریز است؛ دنیایی که نیاز به امنیت و حفظ وطن در آن به سایر نیازها تقدم دارد. در چنین جهانی احساسات و عواطف فردی تا جایی که با منافع میهن

و اجتماع در تضاد نباشد؛ مجال بروز دارد و در آن‌ها از عواطف و احساسات فردی و دنیای شخصی قهرمانان نیز می‌توان سراغ گرفت. در این دنیای رزم، اگر هم بزمی باشد، در راستای نیرو گرفتن برای رزم و جنگیدن در راه میهن است (حسن‌رضایی و سیف، ۱۳۹۵، ص. ۳۰).

۲-۴. کارکردهای سه گانه رجز

رجز دارای سه کارکرد مهم نشانه - معنایی است:

۱. کارکرد شَوِشی

۲. کارکرد پادکنشی

۳. کارکرد پروتزی (بهار و همکاران، ۱۳۹۷، ص. ۹۶).

درخصوص رجز نمی‌توان کارکرد پروتزی را بدون در نظر گرفتن نقش پادکنشی آن تحلیل کرد. در بسیاری از موارد گفتمان در درون خود وضعیتی را ایجاد می‌کند که آن، به راهکاری برای حمایت و تقویت ارزش‌های پیشنهادشده گفتمانی تلقی می‌شود (شعیری و داوودی مقدم، ۱۳۹۵، ص. ۳)؛ یعنی گفتمانی از ناحیه گفتمانی دیگر حمایت می‌شود و به استحکام حضور خود یقین می‌بخشد. با توجه به این معنا می‌توان گفت که پادکنش خود کنش نیست، بلکه به نحوی پیرامون کنش شکل می‌گیرد و آن را تحت حمایت خود قرار می‌دهد و یا شرایط انجام و تحقق آن را فراهم می‌سازد و یا حتی به گونه‌ای عمل می‌کند که نیاز به کنش اصلی از بین می‌رود (بهار و همکاران، ۱۳۹۷، ص. ۹۸).

در این بخش از گفتمان و در برابر کنش نابخردانه سهراب، گردآفرید می‌کوشد با کاربرد شیوه پروتز گفتمانی و ایجاد پادکنش، مسیر نبرد را به سود خود پیش ببرد. به

عبارتی ما در این بخش از تقابل، با عرصه شوشی گفتمان مواجه می‌شویم و گردآفرید نیز می‌کوشد به جای ورود به عرصه کنش مانند شوشگر وارد عرصه گفتمان شود و فضای ابزاری را به فضای گفتمانی تغییر دهد و با تأکید بر حالت‌های حریف بر او غلبه کند.

بدانست	کاویخت	گردآفرید	مرآن را جز از چاره درمان ندید
بدو روی بنمود و گفت ای دلیر	میان دلیران به کردار شیر		
دو لشکر نظاره برین جنگ ما	برین گرز و شمشیر و آهنگ ما		
کنون من گشایم چنین روی و موی	سپاه تو گردد پر از گفت‌وگوی		
که با دختری او به دشت نبرد	بدین سان به ابر اندر آورد گرد		
نهانی بسازیم بهتر بود	خرد داشتن کار مهتر بود		

(فردوسی، ۱۳۹۴، ص. ۲۷۹)

به نظر می‌رسد که گردآفرید از ادامه جنگ منصرف شده و به حیل‌های زنانه روی آورده است، زیرا خود را در تنگنایی می‌بیند که به‌تنهایی کاری از پیش نخواهد برد و چاره‌ای جز خرد و تدبیر زنانه ندارد تا فرجام جنگ را به سود خود پایان ببرد؛ پس فضای ابزاری را رها می‌کند و وارد عرصه شوشی می‌شود.

این مرحله از مراحل اصلی فرایند عاطفی به‌شمار می‌رود. در همین مرحله است که تغییر رخ می‌دهد و شوشگر هویت عاطفی خاصی را از خود بروز می‌دهد. در این مرحله همه تردیدهای شوشگر پاسخ قطعی یافته و هویت عاطفی پیدا می‌کند (شعیری، ۱۳۸۵، ص. ۱۷۵). نتیجه تغییر وضعیت و هویت عاطفی بروز هیجاناتی است که نشانه‌های فیزیکی دارند و می‌توان آن را با بیان جسمی یا فعالیت جسمانه یکی دانست (همان، ص. ۱۷۵).

ز بهر من آهو ز هر سو مخواه
کنون لشکر و دژ به فرمان تست
دژ و گنج و دژبان سراسرتو راست
چو رخساره بنمود سهراب را
میان دو صف برکشیده سپاه
نباید برین آشتی جنگ جست
چو آیی بدان ساز کت دل هواست
ز خوشاب بگشاد عذاب را
(فردوسی، ۱۳۹۴، ص. ۲۷۹)

پروتز به هر چیزی گفته می‌شود که می‌تواند سبب رفع نقصان یا ترمیم، توسعه فضای کنشی و صیانت یا محافظت از خطر گردد و با قابلیت جانشینی و افزایش‌دهندگی و گستره‌بخشی، جایگزین چیز دیگر می‌شود (شعیری و توحیدلو، ۱۳۹۶، ص. ۲۷۵).

به عبارتی دیگر، پروتز با حاضر کردن و به عرصه آوردن برخی از ویژگی‌ها موجب افزایش و ارتقای احساس قدرت در یک طرف و کاهش احساس توان و قدرت در طرف دیگر مآجرا می‌شود. در اینجا است که می‌توان گفت طبق نظر ژاک فونتنی تن نیز مانند یک نشانه و به مثابه جایگاه معناپردازی عمل می‌کند که از آن به قلمرو حضور تن تعبیر می‌کنند. یعنی تن به مثابه واقعیتهی آشکار که هم بسیار آشنا می‌نماید و هم بسیار غریب و بیگانه (فونتنی، ۲۰۱۱، ص. ۱).

گردآفرید نیز در این مرحله می‌کوشد تا با تغییر تاکتیک و بحث کنش‌القایی، سهراب را قانع کند و او را از ادامه جنگ برحذر دارد، به گونه‌ای که او بپذیرد که چه کنشی را انجام دهد تا گردآفرید شرایط را به سود خود پیش ببرد و درواقع به جای ایجاد گفتمان تهاجمی، از وجه قابلیت جانشینی پروتز استفاده می‌کند تا سهراب را از هدف اصلی که به خاطر آن این جنگ رخ داده است، دور کند و با کنش‌القایی - ایجابی هدف دیگری را جایگزین آن کند؛ زیرا به نظر می‌رسد دیگر توان ادامه جنگی را که در ابتدا پرتوان و قدرتمند وارد آن شده بود ندارد.

بدو گفت کاکنون ازین برمگرد که دیدی مرا روزگار نبرد
 برین باره دژ دل اندر مبند که این نیست برتر ز ابر بلند
 به پای آورد زخم کوپال من نراند کسی نیزه بر یال من
 عنان را بیچید گرد آفرید سمند سرافراز بر دژ کشید
 درِ باره بگشاد گرد آفرید تن خسته و بسته بر دژ کشید
 (فردوسی، ۱۳۹۴، ص. ۲۷۹)

در رجز جایگاه ویژه‌ای برای گفته‌پرداز در عرصه نبرد در نظر گرفته شده است، زیرا بدون در نظر گرفتن گفته‌پرداز و نقش آن شاید دیگر آن گفته از ارزش و اهمیت مورد نظر ما برخوردار نباشد (شعیری، ۱۳۸۵، ص. ۲۹). چون رجز نوعی گفتمان محسوب می‌شود و فعالیت گفتمانی، فعالیتی است که در جریان حسی، ادراکی ریشه دارد و وجود خود را وامدار آن است و هر چه احساس و ادراک قوی‌تر باشد، فعالیت گفتمانی متحول‌تر و پویاتر است (شعیری، ۱۳۸۵، ص. ۸۹). در این بخش از روایت به نظر می‌رسد جنگ خاتمه یافته و رجزخوانی‌ها نیز به پایان رسیده است و گفت‌وگوی سهراب در مرحله پسارجز قرار دارد، زیرا در ظاهر جدال اصلی به انتها رسیده، اما در واقع همچنان استمرار دارد و نحوه گفتمان سهراب نیز مؤید همین ماجراست. به نظر می‌رسد کنش سهراب از نوع کنش شہسواری و براساس قدرت است. در ادامه این گفتمان، سهراب می‌خواهد خود را پیروز این پیکار نشان دهد؛ پس می‌کوشد با قدرت سخن خود، توان باقی‌مانده گردآفرید را تضعیف کند و روحیه او را در هم شکند تا بتواند خود را قهرمان برتر این ستیزه نشان دهد و با غیاب بردن و مخفی کردن برخی از عناصر و در راستای صیانت از خود، در جهت تخریب روحیه حریف تأثیرگذار عمل کند. در مرحله‌ای که به نظر می‌رسد سهراب فاتح و پیروز میدان نبرد شده است و در

انتظار است تا حریفش در دژ را برایش بگشاید، گردآفرید قدرتمندانه بر بالای دژ این‌گونه با او سخن می‌گوید.

بخندید بسیار گرد آفرید	به باره برآمد سپه بنگرید
چو سهراب را دید بر پشت زین	چنین گفت کای شاه ترکان چین
چرا رنجه گشتی کنون بازگرد	هم از آمدن هم ز دشت نبرد
بخندید و او را به افسوس گفت	که ترکان ز ایران نیابند جفت
چنین بود و روزی نبودت ز من	بدین درد غمگین مکن خویشتن

(فردوسی، ۱۳۹۴، ص. ۲۸۰)

ادب حماسی به واسطه ویژگی‌های پهلوانی و شاخصه‌های جنگاوری و تصویرسازی و بیان حالت‌های جنگجویانه مستلزم نوع خاصی از کلام است که می‌تواند در انتقال حس جنگجویی، خشم، قدرت‌طلبی، برتری‌جویی، ایجاد ترس، وحشت و تضعیف روحیه حریف و ایجاد حس قدرت، تحقیر و تخریب، اشاره به برتری نژاد و اصل و تبار و نسب خانوادگی، تأثیرگذار باشد و همه این ویژگی‌ها در رجز مشهود می‌شود. همه این موارد نشان می‌دهد که رجز ما را وارد فضای نشانه‌ای با ویژگی‌های عاطفی می‌کند. در چنین فضایی، گفتمان باید بتواند از طریق متقاعد کردن طرف مقابل، نظامی ایجابی ایجاد کند. از آنجایی که عملیات مجابی تأثیر بر حالت دیگری از طریق لایه‌های زبانی است، پس زبان ابزاری عاطفی است که وجه شوشی دارد و همین کارکرد ابزاری سبب شکل‌گیری پروتز می‌گردد (بهار و همکاران، ۱۳۹۷، ص. ۱۰۰). گردآفرید در این بخش از گفتمان مانند سهراب در مرحله پسارجز قرار گرفته و پس از رهایی از چنگ او می‌کوشد از منظر قدرت و با روش ایجابی سهراب را مورد خطاب قرار دهد و او را از ادامه جنگ منصرف کند.

۵. نتیجه

در این مقاله به بررسی نقش گفتمان غرور و خرد در رجزخوانی سهراب و گردآفرید پرداخته شد و با مطالعه نقش پروتزی رجزها، تقابل گفتمان رجز مورد واکاوی قرار گرفت. گفته شد که پروتز نوعی نظام مذاکره‌ای است که سبب می‌شود تا کنشگران رابطه بین خود و حریف را در مسیر پادکنشی قرار دهند و کنش مستقیم فیزیکی را به تعویق اندازند و در صورت تحقق مورد ارزیابی قرار دهند. همچنین با بررسی کارکردهای سه‌گانه رجز یعنی کارکرد شوشی، پادکنشی و پروتزی مشخص شد که بدون در نظر گرفتن بحث پادکنشی، جنبه پروتزی رجز قابل بررسی نیست و کارکرد شوشی نیز که نوعی فرایند عاطفی به‌شمار می‌رود، مرحله‌ای است که در آن تغییر رخ می‌دهد و شوشگر هویت عاطفی خاصی را از خود بروز می‌دهد تا کنش حریف را تحت تأثیر قرار دهد. در این روایت به کاوش در خصوص رجزهای سهراب و گردآفرید، به بررسی تقابل خرد و غرور و شیوه گفتمان آن دو پرداخته و تأکید شد که پروتوسازی رجزها با قابلیت جانشینی، افزایش‌دهندگی و گستره‌بخشی می‌توانند در کیفیت و تغییر تاکتیک نظامی هر کدام از طرفین تأثیرگذار عمل کند. همچنین در پیکره اصلی رجز نیز با شکل‌گیری گفتمان پادکنش‌محور که هسته مرکزی آن را کنشی گفتمانی تشکیل می‌دهد؛ تغییر وضعیت کنشگر مورد ارزیابی قرار گرفت.

پی‌نوشت

۱. شوش از مصدر شدن، توصیف‌کننده حالتی است که عامل گفتمانی در آن قرار دارد و جریان بعد از تحقق را شامل می‌شود.

منابع

- اسلامی ندوشن، م.ع. (۱۳۷۰). *آواها و ایماها*. تهران: یزدان.
- اکبری، م. (۱۳۸۸). نقش‌آفرینی زنان در شاهنامه فردوسی. *مجله شورای فرهنگی و اجتماعی زنان*، ۱۰. پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه.
- بهار، ف. شکری، ی. شعیری، ح. (۱۳۹۷). بررسی و تحلیل کارکردهای نشانه معناشناختی رجز: پروتوسازی گفتمانی داستان رستم و اسفندیار. *بلاغت کاربردی و نقد بلاغی*، ۱، ۵۳-۱۲.
- بهار، ف.، و شکری، ی. (۱۳۹۸). استعاره و گفت‌وگومندی در رجزهای شاهنامه براساس نظریه باختین. *جستارهای زبانی*، ۲ (۵۰)، ۲۷۱-۲۹۴.
- توحیدلو، ی.، و حمیدرضا، ش. (۱۳۹۶). مطالعه پروتوسازی گفتمانی: چراغ دروغ روایتی پروتزی است. *پژوهش ادبیات معاصر جهان*، ۱، ۲۶۹-۲۸۶.
- توحیدلو، ی.، و شعیری، ح. (۱۳۹۶). نظام آیکونیک زبان در قصه‌های عامه. *فرهنگ و ادبیات عامه*، ۵، ۵۸-۱۱۱.
- جعفری راد، ا.، و یوسفی‌پور، پ. (۱۴۰۰). مضامین غنایی داستان سهراب و گردآفرید. *پژوهشنامه اورمزد*، ۵۷، ۴۲۳-۴۳۸.
- خالقی مطلق، ج. (۱۳۹۸). *زنان شاهنامه*. تهران: نگاه معاصر.
- حسن‌رضایی، ح.، و سیف، ع. (۱۳۹۵). بررسی عشق در دنیای حماسه با نگاهی به شاهنامه، *متن‌پژوهی ادبی*، ۷، ۲۹-۴۵.
- حمیدیان، س.، قرائی، م.، و طهماسبی، ف. (۱۴۰۲). تحلیل گفتمان هویت زنان جنگاور در شاهنامه مبتنی بر نظریه فرکلاف (مطالعه موردی: گردآفرید و گردیه). *سبک‌شناسی نظم و نشر فارسی، بهار/دب*، ۱۶، ۴۹-۶۶.
- رستم‌پور اظاقری، ل.، و پورعلی، س. (۱۴۰۱). روایت‌شناسی گردآفرید. *مطالعات نقد زبانی و ادبی*، ۲۳، ۹۵-۱۱۲.

زرین کوب، ع. (۱۳۵۳). *نه شرقی- نه غربی، انسانی*. مجموعه مقالات فارسی قرن ۱۴. تهران: امیرکبیر.

سراج، ش. (۱۳۹۲). رزمجویان زن در شاهنامه. تارنمای شاهنامه و ایران. نگرشی بر تاریخ و فرهنگ ایران زمین.

سرامی، ق.ع. (۱۳۹۲). *از رنگ گل تا رنج خار*. تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.
شاکری یکتا، م.ع. (۱۳۷۸). زن ایرانی در خشت خام و زبان فارسی. هنر و اندیشه، ۱۰۹-۱۱۰، ۱۹۰-۱۸۶.

شعیری، ح. (۱۳۸۵). *تجزیه و تحلیل نشانه معناشناختی گفتمان*. تهران: سمت.
شعیری، ح. (۱۳۹۵). *نشانه معناشناسی ادبیات، نظریه و روش تحلیل گفتمان*. تهران، مرکز نشر آثار علمی دانشگاه تربیت مدرس.

علینقی لنگری، ح. (۱۳۹۷). تحلیل شخصیت گردآفرید با رویکرد روان‌شناسی مثبت‌نگر. *روان‌شناسی فرهنگی زن*، ۲۸، ۱۰۹-۱۱۶.

فدائی، ز. و حسینی دوکی، س. (۱۴۰۲). سیمای زنان حماسی در شاهنامه با تأکید بر گردآفرید نخستین شیرزن حماسی شاهنامه. *مطالعات راهبردی علوم انسانی و اسلامی*، ۵۵، ۵۷۴-۵۵۹.

فردوسی، ا. (۱۳۷۱). *شاهنامه*. به کوشش ح. انوری. تهران: قطره.
فردوسی، ا. (۱۳۹۴). *شاهنامه*. براساس نسخه مسکو. تهران: انتشارات پیام عدالت.
فلاح، غ. ع. (۱۳۸۵). رجزخوانی در شاهنامه. *مجله ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تربیت معلم*، ۵۴ و ۵۵، ۱۳۰-۱۰۷.

مرادی، ک. (۱۳۹۱). کارکرد رجز و رجزخوانی در شاهنامه و گشتاسب‌نامه. *مجله عرفانیات در ادب فارسی*، ۱۳، ۳۱-۴۶.

References

- Akbari, M. (2009). Women's Role in Ferdowsi's Shahnameh. *Journal of the Women's Cultural and Social Council*, 10. Domain information base.
- Alinaghi Langari, H. (2018). Analysis of Gardafriid's personality with a positive psychology approach. *Cultural Psychology of Women*, 38, 109 - 116.
- Bahar, F., Shokri, Y., & Shairi, H.R (2018). Study and Analysis of the Functions of the Semantic Sign of the Rhetoric: Discursive Prosthetics of the Story of Rostam and Esfandiya. *Applied Rhetoric and Rhetorical Criticism*, 1, 12-53.
- Bahar, F., & Shokri, Y. (2019). Metaphor and Dialogue in the Rhetorics of the Shahnameh Based on Bakhtin's Theory. *Journal of Linguistic Studies*, 2 (Consecutive 50), 271-294
- Eslami Nadushan, M. A. (1991). *Voies and Imaginations*. Yazdan Publications
- Fadaei, Z., & Hosseini Doki, S. (2013). The image of epic women in Shahnameh with emphasis on the circle of the first epic lioness of Shahnameh. *Strategic Studies of the Humanities and Islamic Sciences*, 55, 559 - 574.
- Fallah, Gh. A. (2006). Pride and Prejudice in Shahnameh. *Journal of Literature and Humanities*, 54 & 55, 107-130.
- Ferdowsi, A. (2012). *Shahnameh. With the help of Hassan Anvari*. Tehran, Qatra Publishing, ninth edition.
- Ferdowsi, A. (2015). *Shahnameh. Based on the Moscow edition*. Tehran, Payam Adalat Publishing, third edition.
- Fontanille, J. (2011). *Corps et sen*. Paris: PUF
- Hamidian, S., Gharai, M., & Tahmasbi, F. (2023). Discourse Analysis of the Identity of Warrior Women in Shahnameh Based on Fairclough's Theory (Case Study: Gardafriid and Gardiyeh). *Stylistics of Persian Poetry and Prose, Bahar Adab*, 86, 49-66
- Hassan Rezaei, H., & Seif, A. (2016). A Study of Love in the World of Epics with a Look at the Shahnameh. *Literary Textual Studies*, 7, 29-45.
- Jafari Rad, A., & Yousefi Pour, P. (2021). Lyrical Themes of the Story of Sohrab and Gardafriid. *Journal of Ormozd Research*, 57, 423 - 438. .
- Khaleghi Motlagh, J. (2019). *Women of Shahnameh*. Negah Moasar Publishing
- Landowski, E. (2004). *Passions sans nom*. Paris: PUF. dowski Eric (2004), *passions sans nom*, Paris: PUF.

- Moradi, K. (2012). The Function of Pride and Pride in Shahnameh and Gashtasb-nameh. *Journal of Mysticism in Persian Literature*, 13, 31-46.
- Sarami, Gh.A. (2012). *From the Color of the Flower to the Pain of the Thorn*. Tehran: Scientific and Cultural Publications. 6th edition.
- Shakeri Yekta, M.A. (1999). *Iranian Woman in Raw Brick and Persian Language*. *Art and Thought*, 109-110, 186-190.
- Shairi, H.R. (2006). *Analysis of the Semantic Sign of Discourse*. Tehran: Samat Publishing, First Edition.
- Shairi, H.R. (2016). *Semantic Sign of Literature, Theory and Method of Discourse Analysis*. Tehran: Tarbiat Modares University Scientific Publishing Center. first edition.
- Seraj, SH. (2012). *Female Warriors in Shahnameh, Shahnameh and Iran Website*. A Perspective on the History and Culture of Iran.
- Rostampour Azagheri, L., & Pourali, S. (2012). Narratology of Gathering. *Studies in Linguistic and Literary Criticism*, 23, 95 - 112.
- Tohidlo, Y., & Shairi, H.R. (2017). Study of Discursive Prosthetics: The Light of Lies is a Prosthetic Narrative. *Research on Contemporary World Literature*, 22, 1, 269 – 286.
- Tohidlo, Y., & Shairi, H.R. (2017). *The Iconic System of Language in Folk Tales*. *Quarterly Journal of Culture and Popular Literature*, 2, 111-58
- Zarrinkoob, A.H. (1974). *Neither East nor West, Humanity*. Collection of Persian Articles of the 14th Century. Tehran: Amirkabir. 6th edition.

